

Що таке «третя місія» університету?

Поняття «третя місія» університету все частіше використовується в світовому та українському академічному й управлінському дискурсі, проте залишається термінологічно неусталеним. У міжнародній літературі відсутній консенсус як щодо точного визначення поняття, так і щодо переліку видів діяльності, які до нього належать (Vorley & Nelles, 2009; Neary & Osborne, 2018, Compagnucci & Spigarelli, 2020).

Одну з перших спроб осмислити розширення функцій університету за межі навчання й дослідження здійснив американський соціолог Кларк Керр, який у праці «The Uses of the University» (Kerr, 1963) увів поняття «мультиверситет» (multiversity) для опису університету як багатофункціональної інституції, залученої до економічного й культурного життя суспільства. Це поклало початок тривалій дискусії про зміну соціального контракту між університетом і суспільством.

У 1990-х роках дослідники Генрі Іцковіц та Лоет Лейдесдорфф запропонували модель «потрійної спіралі» (відносини між університетами-промисловістю-урядом), яка описує університет як рівноправного учасника взаємодії з бізнесом і державою у створенні економіки знань (Etzkowitz & Leydesdorff, 1995; 2000). Ця модель стала однією з двох основних теоретичних рамок, у яких надалі розвивалося поняття третьої місії.

Паралельно нідерландський дослідник Й. Віссема запропонував концепцію «університету третього покоління» — трансфункціонального «міжнародного хабу “ноу-хау”», що поєднує дослідження, навчання та безпосередню участь у створенні й підтримці інноваційних підприємств (Wissema, 2009).

Найбільш цитованим операційним визначенням третьої місії є формулювання, запропоноване групою дослідників на чолі з Хорді Молас-Гальяртом у звіті для об'єднання дослідницьких університетів Великої Британії Russell Group: третя місія — це «сукупність усієї діяльності, пов'язаної зі створенням, використанням, застосуванням та експлуатацією знань, компетенцій і ресурсів університету поза межами академічного середовища» (Molas-Gallart et al., 2002). Це визначення заклало основу для подальших спроб побудови вимірюваних індикаторів.

У 2012 р. консорціум європейського проєкту E3M (European Indicators and Ranking Methodology for University Third Mission) опублікував «Зелену книгу», в якій третя місія визначається як діяльність, що не належить до першої (навчання) і другої (дослідження) місій, але тісно з ними пов'язана, залишаючи широкий простір для трактування (E3M, 2012). Автори наголошують на труднощах кількісного вимірювання переданого неявного знання (tacit knowledge) і, як наслідок, на схильності досліджень зосереджуватися на легко обчислюваних показниках — патентах, ліцензіях тощо.

Систематичний огляд 134 рецензованих статей, опублікованих між 2004 і 2019 рр., здійснений Л. Компаньуччі та Ф. Спігареллі, підтверджує відсутність єдиного, загальновизнаного визначення третьої місії та єдиної класифікації видів діяльності, що до неї входять (Compagnucci & Spigarelli, 2020). Автори виокремлюють щонайменше два конкуруючі виміри концепту: економічний (комерціалізація знань, трансфер технологій) і соціальний (громадянська залученість, культурна просвіта, публічна довіра), які по-різному акцентуються в різних національних і дисциплінарних традиціях.

В українській науковій літературі проблематику соціальної функції університету підіймав В. С. Бакіров, розглядаючи потребу університетів у пошуку нової інституційної стратегії в умовах трансформації вищої освіти (Бакіров, 2008). Феномен університету як інституції, що відповідає на часові й просторові виклики, системно проаналізовано в роботі С. В. Курбатова (Курбатов, 2015).

Безпосередньо термін «третьа місія» в українському контексті використовують, зокрема, О. Балакірєва та Р. Левін — у зв'язку з новою суб'єктністю освітньої сфери (Балакірєва & Левін, 2020), О. Петроє та Н. Шофолова — аналізуючи італійський досвід імплементації й оцінювання третьої місії як приклад для України (Петроє & Шофолова, 2024), а також Г. Швідіна, Ю. Петрушенко, І. Балагуровська та К. Онопрієнко, досліджуючи патерни взаємодії стейкхолдерів у виконанні третьої місії як елемент стратегії університетського лідерства (Швідіна та ін., 2022).

Воєнний контекст третьої місії українських ЗВО є предметом окремого дослідницького напрямку: Ю. Петрушенко аналізує третю місію університету в умовах війни та повоєнного відновлення (Petrushenko, 2023), а дослідницька група Каразінського університету пропонує соціологічну реконцептуалізацію третьої місії через поняття соціальної відповідальності та інституційної стійкості на прикладі прифронтових університетів (Нехаєнко & Литовченко, 2026). Роль державної політики у впровадженні третьої місії як напрямку євроінтеграції вищої освіти розглянуто в статті Т. В. Сич (Сич, 2022).

Концепт третьої місії університету пройшов шлях від економічно орієнтованої моделі трансферу технологій (Etzkowitz & Leydesdorff, 1995; Molas-Gallart et al., 2002) до ширшого розуміння соціальної відповідальності та інституційної стійкості закладу вищої освіти (Нехаєнко & Литовченко, 2026). Для українського академічного дискурсу, що формується в умовах повномасштабної війни, визначальним є саме другий, соціальний вимір концепту, університет постає як інституція, що підтримує суспільну довіру та безперервність суспільних зв'язків у кризових умовах.

Підготовлено в межах НДР № 0126U003613 «Третя місія українських університетів у міжнародному вимірі інтеграційних процесів за умов воєнних та повоєнних викликів» (фінансування Національного фонду досліджень України, 2026–2028)

Список використаних джерел:

Бакіров, В. С. (2008). Університети в пошуках нової стратегії. *Universitates*, 1, 8–11.

Балакірева, О., & Левін, Р. (2020). Концептуалізація нової суб'єктності та її прояви в освітній сфері України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*, 44, 66–73. <https://doi.org/10.26565/2227-6521-2020-44-08>

Курбатов, С. В. (2015). *Феномен університету в контексті глобальних трансформацій* [Дисертація доктора філософських наук, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України]. https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/Kurbatov_29.09.2015-disser.pdf

Нехаєнко, О., & Литовченко, А. (2026). (Ре)концептуалізація третьої місії українських університетів в умовах війни через соціальну відповідальність та інституційну стійкість. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*, 2(70), 41–58. [https://doi.org/10.20535/2706-5626.2026.2\(70\).367291](https://doi.org/10.20535/2706-5626.2026.2(70).367291)

Петроє, О., & Шофолова, Н. (2024). Третя місія університетів: досвід Італії для України з імплементації й оцінювання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогіка»*, 1(17). <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2023.17.08>

Сич, Т. В. (2022). Роль уряду щодо впровадження третьої місії в українських університетах. *Митна безпека, спецвипуск*.

Shvindina, H., Petrushenko, Y., Balahurovska, I., & Onopriienko, K. (2022). Analysis of stakeholder interaction patterns in implementing the third mission of universities as an element of leadership strategy development. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia Ekonomika*, (2), 154–159. <https://doi.org/10.21272/1817-9215.2022.2-18>

Compagnucci, L., & Spigarelli, F. (2020). The Third Mission of the university: A systematic literature review on potentials and constraints. *Technological Forecasting and Social Change*, 161, 120284. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120284>

E3M Project. (2012). *Green Paper: Fostering and Measuring 'Third Mission' in Higher Education Institutions*. European Commission, Lifelong Learning Programme. <https://www.semanticscholar.org/paper/Green-Paper.-Fostering-and-Measuring-T hird-Mission-Soeiro-Padfield/8b218d3748ca3514a9598a308dd73c4540bf9cd2>

Etzkowitz, H., & Leydesdorff, L. (1995). The Triple Helix — University-Industry-Government Relations: A Laboratory for Knowledge-Based Economic Development. *EASST Review*, 14(1), 14–19.

Etzkowitz, H., & Leydesdorff, L. (2000). The dynamics of innovation: From national systems and 'Mode 2' to a Triple Helix of university–industry–government relations. *Research Policy*, 29(2), 109–123. [https://doi.org/10.1016/S0048-7333\(99\)00055-4](https://doi.org/10.1016/S0048-7333(99)00055-4)

Kerr, C. (1963). *The Uses of the University*. Cambridge, MA: Harvard University Press. https://ia802907.us.archive.org/14/items/in.ernet.dli.2015.114303/2015.114303.The-Uses-Of-The-University_text.pdf

Molas-Gallart, J., Salter, A., Patel, P., Scott, A., & Duran, X. (2002). Measuring Third Stream Activities: Final Report to the Russell Group of Universities. Brighton: SPRU, University of Sussex.
https://www.researchgate.net/publication/246796517_Measuring_Third_Stream_Activities#fullTextFileContent

Petrushenko, Y. (2023). The third mission of the university in the context of war and post-war recovery. Business Perspectives.
[http://dx.doi.org/10.21511/ppm.21\(2-si\).2023.09](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.21(2-si).2023.09)

Wissema, J. G. (2009). Towards the Third Generation University: Managing the University in Transition. Cheltenham: Edward Elgar.
https://www.academia.edu/970818/Towards_the_Third_Generation_University_Managing_the_University_in_Transition_By_JG_Wissema